

POTREBE GLUHIH IN NAGLUŠNIH KOT IZHODIŠČE ZA OBLIKOVANJE STORITEV JAVNE KNJIŽNICE

Jadranka Matić-Zupančič, Knjižnica Mirana Jarca
Novo mesto

Strokovni članek

UDK 376.33
UDK 81' 221.24

Abstrakt

Prispevek obravnava posebne potrebe gluhih in naglušnih kot potencialnih uporabnikov slovenskih splošnoizobraževalnih knjižnic. Nazorno predstavi heterogeno skupino gluhih in naglušnih ter njihove težave pri komuniciranju. Seznani nas z osnovami znakovnega jezika kot materinega jezika gluhih. V smislu profiliranja njihovih posebnih potreb je bilo anketiranih 110 članov v enajstih regijskih društvih gluhih in naglušnih. Namen ankete je bil: ugotoviti, če imajo gluhi in naglušni izraziti interes po posebnem kotičku ali oddelku v splošnoizobraževalnih knjižnicah in tudi njihovo željo, da bi bibliotekar, ki bi jim nudil knjižnično-informacijske storitve, obvladal osnove njihovega znakovnega jezika.

Ključne besede: gluhi in naglušni, slušno prizadeti, znakovni jezik, jezik kretenj

UDC 376.33
UDC 81' 221.24

Abstract

The article deals with special needs of the deaf and hard-of-hearing as potential users of Slovenian public libraries. The heterogenous group of the deaf and heard-of-hearing and their communication problems are presented in detail. The basics of sign language as the mother tongue of the deaf are presented. In order to get a detailed profile of their

MATIĆ-ZUPANČIČ, Jadranka: The needs of the deaf and hard-of-hearing as a frame for special services in a public library. Knjižnica, Ljubljana, 43(1999)2/3, 77-91

specific needs, 110 members of 11 regional associations have been interviewed. The aim of the interview was to find out whether the deaf and heard-of-hearing would prefer to have special premises or a special department in a public library, and whether they would prefer that their library and information needs would be fulfilled by a librarian with a basic command of sign language.

Key words: deaf and hard-of-hearing people, sign language, public libraries

1 Uvod

Od sodobne splošnoizobraževalne knjižnice pričakujemo, da učinkovito opravi številne naloge s področja komuniciranja, informiranja, raziskovanja, vseživljenjskega učenja ter sproščanja in kulturnega razvedrila.

Knjižnice pri nas naj bi zlasti v današnjem času hitrih gospodarskih in tehnoloških sprememb in intenzivnih demokratičnih procesov tudi razširile svojo ponudbo in storitve¹, poskrbele naj bi za posebne skupine prebivalcev (slabovidni, gluhi, invalidi).

K temu nas zavezuje tudi UNESCOV Manifest o splošnih knjižnicah iz leta 1994, ki med drugim poudarja, da so splošne knjižnice dolžne zagotoviti posebne vrste storitev in gradiv tistim uporabnikom, npr. pripadnikom jezikovnih manjšin, ljudem s telesnimi okvarami, negovancem v bolnišnicah, zapornikom, ki iz kakršnihkoli razlogov ne morejo uporabljati rednih storitev in običajnih gradiv.²

Kako za te uporabnike skrbijo naše knjižnice?

Kolikor vem, nekatere slovenske splošnoizobraževalne knjižnice že skrbijo za svoje slepe in slabovidne uporabnike (npr. KOŽ v Ljubljani).

Kako pa je s populacijo gluhih in naglušnih, ali čutijo potrebo po svojem kotičku oziroma oddelku v naših splošnoizobraževalnih knjižnicah? Ali so zmožni artikulirati svoj posebni interes in kakšne so te njihove specifične potrebe, sem hotela ugotoviti s pomočjo ankete, ki sem jo v sodelovanju z Zvezo društev gluhih in naglušnih Slovenije naslovila na njihove člane v enajstih regijskih društvih. Pričakovala sem, da nam bodo njihovi odgovori izhodišča za oblikovanje storitev splošnoizobraževalnih knjižnic pri realizaciji posebnih potreb gluhih in naglušnih uporabnikov.

2 Gluhi in naglušni

Gluhi in naglušni so zelo heterogena skupina, razlikujejo jih številne značilnosti.

2.1 Gluhi

Za gluhotu ni splošno sprejete definicije, zato jo je nemogoče opisati z eno samo definicijo³. Vzroki za gluhotu so lahko različni, vključno z nesrečami, dednostjo, boleznimi in poškodbami. Značilnost gluhotu je posledica teh vzrokov, zato je treba gluhotu opredeliti s funkcionalnimi pojmi. Ti gluhotu označujejo kot nezmožnost slišati in razumevati govor s slušnim organom. Obseg gluhotu se zelo razlikuje in je odvisen od starosti, ko se je gluhotu pojavila (v mladosti je delež gluhih manjši).

Gluhe osebe delimo na:

Prelingvalno gluhe

Za to skupino gluhih je značilno, da so izgubili sluh takoj po rojstvu ali najkasneje do tretjega leta starosti, torej so gluhi pripadniki te skupine brez psihosocialnega doživljanja zvočnega sveta. Prelingvalno gluhi niso usvojili glasovno-jezikovnega komuniciranja na podlagi slušnega doživljanja in jih je večina zaradi zgodnje izgube sluha nemih. Njihov osrednji zaznavni kanal komuniciranja je vizualno doživljanje. Za govorno socialno sporazumevanje uporabljajo neverbalni sistem komunikacije, predvsem kinezične oblike (gib, mimika, pantomima).

Na področju govorno-socialne komunikacije je zanje najbolj uporaben t.i. "totalni pristop" ob intenzivni uporabi "totalne komunikacije". Totalna komunikacija pomeni uporabo vseh oblik neverbalne in verbalne komunikacije. Za to skupino gluhih je značilno, da jo najtežje razumejo in sprejemajo ne samo slišče, ampak tudi naglušne in kasneje (postlingvalno) oglušele osebe.

Postlingvalno gluhe

Za postlingvalno gluhe je značilno, da so si že pridobili avditivno spoznanje o svetu zvokov ter so se spontano naučili glasovno-jezikovno komunicirati.

Posebne težave imajo pri sprejemanju ustnih sporočil sogovornika, ker sporočil ne slišijo, vendar jih delno lahko vidijo, ko jih odčitajo z obraza in ust sogovornika. Vendar pa je treba tudi njih seznaniti z neverbalnim sistemom komuniciranja, da se bodo lahko v solidarnosti z drugimi osebami s poškodovanim sluhom uspešneje sporazumevali.⁵ Ti ljudje so ob misli, da so izgubili

sluh, zelo prizadeti in težko sprejemajo identiteto gluhe osebe. Gre za skupino, ki je ob brezhibni pismenosti zelo blizu populaciji z normalnim sluhom.

2.2 Naglušni

V skupini naglušnih oseb je več podskupin, glede na čas nastopa naglušnosti in glede zmožnosti (po kakovosti in intenziteti) slušnega doživljanja. Za te osebe je značilno, da imajo določene koristne (s slušnim aparatom ali brez njega) ostanke sluha za delno ali celovitejše slušno doživljanje zvočnega sveta in glasovnega koda.

Prelingvalno naglušne osebe (lažje, srednje in težko naglušne)

Če se je naglušnost pojavila po rojstvu, ko se glasovni kod še ni povsem spontano razvil na osnovi deficitnega sluha, je pri takih otrocih treba izvesti celovito demutizacijo, pri čemer je treba maksimalno izkoristiti ostanke sluha (s slušnim aparatom ali brez njega),

Prelingvalno naglušne osebe se prav tako v veliki meri poslužujejo vizualnega doživljanja pri "odčitavanju" glasovnega koda s sogovornikovega obraza in z ustnic, kar pomeni, da uporabljajo tudi kinezične oblike govornega komuniciranja.

Postlingvalno naglušne osebe (lažje, srednje in težje naglušne)

Za to skupino je značilno, da je že pred naglušnostjo dodobra osvojila glasovno-jezikovno komunikacijo na osnovi slušnega doživljanja, zato so tudi njihove posebne potrebe pri verbalni komunikaciji veliko enostavnejše. Lažje postlingvalno naglušne osebe lahko ob pomoči primerne individualnega slušnega aparata in v ugodnih prostorsko-akustičnih pogojih uspešno glasovno-jezikovno komunicirajo.

Pri glasovno-jezikovni komunikaciji (konverzaciji) si te osebe pomagajo tudi z vizualnim doživljanjem ("odčitavanjem") glasovnega govora s sogovornikovega obraza in z ustnic, vendar pri njih le prevladuje auditivno doživljanje. Zanimivo je, da velika večina postlingvalno lažje naglušnih oseb v vsakdanjem življenju brez večjih težav uporablja telefon, torej so njihove specifične potrebe v govorni komunikaciji, predvsem s slišječimi osebami, minimalne.

3 Znakovni jezik

Tradicionalno prepričanje, da gluhost pomeni telesno in komunikacijsko prikrajšanost, ki jo je mogoče nadomestiti z mehanskimi pripomočki, se dejansko postopoma umika novejšim pogledom, ki priznavajo gluhe kot kulturno entiteto znotraj naše družbe, s svojimi vrednotami, pravicami in lastnim jezikom.

Znakovni jezik je za večino gluhih in naglušnih njihovo osnovno komunikacijsko sredstvo in ga imajo za svoj osnovni materin jezik. Seveda pa poleg njega lahko uporabljajo odgledovanje, prstno abecedo, pisanje, risanje, poslušanje s slušnim aparatom, mimiko, da se lahko sporazumevajo s svojim neposrednim okolišem.

Vsi ti načini komuniciranja pravzaprav tvorijo totalno komunikacijo, ki je več kot samo metoda sporazumevanja. Gre za filozofijo, ki popolnoma enakovredno vključuje vse modele komunikacije: slušno, glasovno, jezikovno in manualno-kinetično z namenom, da se zagotovi uspešno sporazumevanje med gluhihimi in slišječimi.

V Sloveniji smo leta 1988 prvič zavestno sprejeli filozofijo totalne komunikacije, vključno z znakovnim jezikom, istega leta pa so na Zavodu za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani kot osrednji ustanovi za izobraževanje in usposabljanje slušno in govorno prizadete mladine v Sloveniji prvi začeli s poskusom uvajanja znakovnega jezika.

Znakovni jezik gluhih je njihov izvirni jezik, ki ga poimenujemo po državi, npr. slovenski znakovni jezik (SZJ), angleški (BSL-British Sign Language), ameriški (ASL-American Sign Language), avstralski (AUSLAN – Australian Sign Language), nemški, itd. Gre za avtentične jezike ljudi, ki so nastali med njimi, se prilagajajo času in se razvijajo naprej ter imajo nekatere specifične značilnosti, ki se razlikujejo od govorjenega jezika (imajo na primer drugačen besedni red).⁶

Leta 1984 je izšla prva knjiga kretenj Govorica rok, avtoric Ljubice Podboršek in Meri Moderndorfer. Knjiga predstavi prvi zapis slovenskih kretenj in sicer 660 znakov iz vsakodnevnega življenja. Leta 1994 je izšla druga knjiga Govorica rok; v njej je predstavljeno 1520 osnovnih pojmov, besed pa je nekaj več. Skupno s prvo knjigo je v slovenskem znakovnem jeziku predstavljeno 2500 besed, ki so predstavljene s kretnjo, kar predstavlja dobro osnovo za vsakdanji pogovorni znakovni jezik.

Izšla je tudi videokaseta, ki je odličen pripomoček za učenje znakovnega jezika.

Na 12. svetovnem kongresu gluhih leta 1995 na Dunaju je bil objavljen podatek, da je najmanj dvanajst držav na svetu v svojih ustavah in zakonih že priznalo svoje izvirne znakovne jezike kot dodatne uradne in enakopravne državne jezike.

4 Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije

Po podatkih Zveze društev je v naši državi gluhih in naglušnih približno 6100 oseb, ki so združeni v enajstih osrednjih društvih gluhih in naglušnih (v Sloveniji je 3294 slepih in slabovidnih).

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije (naprej Zveza) je krovna društvena organizacija svojih gluhih in naglušnih članov ter izvajalka nacionalnega programa iz svoje dejavnosti na nivoju Republike Slovenije. Je članica Svetovne zveze gluhih, Mednarodne zveze naglušnih, Svetovne zveze za šport gluhih, vseh evropskih ustanov s področja gluhih in naglušnih ter Evropskega foruma prevajalcev znakovnega jezika. Je tudi članica invalidskih organizacij Slovenije.

Pri Zvezi poleg številnih socialnih dejavnosti nudijo prevajalce znakovnega jezika, servisirajo slušne aparate ter izvajajo številne kulturne, informativne, izobraževalne, založniške in športne dejavnosti.

Pri Zvezi deluje tudi knjižnica, ki ima približno 2600 knjižnih enot ter nekaj sto videokaset, katalog knjižnice je tudi dostopen na internetu na domači strani Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije.

Poskusi organiziranja odraslih gluhih v Sloveniji segajo že v leto 1909. Prvo društvo je bilo ustanovljeno leta 1931. Za začetek dela Zveze pa štejejo leto 1946, ko je Zveza prevzela številne naloge s področja socialne zaščite, izobraževanja, poklicnega usposabljanja in sportnega življenja.

5 Knjižnice ter gluhi in naglušni uporabniki

Za uporabnike s posebnimi potrebami so po svetu organizirane posebne metode dela, ponekod pa obstajajo v knjižnicah celo posebni oddelki.

Sicer pa v tujini že omenjeno populacijo pojmujejo nekoliko širše in v njo uvrščajo predstavnike različnih skupin, kot navaja Griljeva ⁷:

- telesno ali mentalno ovirani ljudje
slepi in slabovidni

- gluhi in naglušni
- starejši ljudje
- ljudje, ki živijo v različnih zavodih (bolniki, sirote, upokojenci, zaporniki, vojaki)
- ljudje, ki so iz različnih razlogov vedno doma (bolniki, nezaposleni, gospodinje)
- t.i.m. "odrasli študenti", ki se šele začenjajo šolati ali opismenjevati v poznejših letih
- otroci ali odrasli s specifičnimi učnimi težavami
- vojni veterani
- brezdomci ali zelo revni
- begunci
- večje etnične skupine ljudi (Aborigini v Avstraliji)
- homoseksualci
- ljudje različnih veroizpovedi.

Tudi IFLA v Sekciji za javne knjižnice, zlasti pa v Sekciji, ki skrbi za hendikepirane osebe, poudarja skrb za nastajanje, razvoj in nemoteno delovanje informacijskih servisov za kakor koli prizadete osebe (osebe s posebnimi potrebami).

V ta namen IFLA tudi spodbuja nastanek različnih projektov in posebnih smernic knjižnicam za delovanje omenjenih servisov, tako so tudi leta 1991 nastale Smernice za knjižnične servise za gluhe, ki jih je napisal John Day ⁶.

Prvič jih je predstavil javnosti leta 1988 na konferenci Knjižnične storitve za gluhe, ki je bila v Sydneyju, sprejete so pa bile tako s strani IFLE kot tudi s strani Svetovne zveze gluhih. Smernice so razdeljene v pet različnih skupin ter obravnavajo osebje, komunikacije, knjižne zbirke, storitve ter programe marketinga.

Pri osebju avtor opozarja, da bo uspeh storitev za gluhe na prvem mestu odvisen od kvalitete in odnosa osebja, ki je odgovorno za izvajanje programa.

Komunikacija z gluhiimi uporabniki pogosto zahteva dodatne napore, znanje in potrpežljivost.

Najvažnejši faktor, to je osebje in njegovo delovanje, avtor še dodatno razčleni na:

1. Odgovornost za razvoj, izvrševanje in delovanje knjižničnih servisov za gluhe uporabnike, ki mora biti poverjeno profesionalnim bibliotekarjem, ker je potrebno nuditi enak strokovni nivo knjižničnih storitev vsem, tudi gluhiim uporabnikom knjižnice. Koliko bibliotekarjevega profesionalnega

časa bo lahko namenjenega delovanju servisa za gluhe, je odvisno od velikosti knjižnice ter od velikosti gluhe populacije kot uporabnikov.

2. Knjižnično osebje mora sprejeti dodatno izobraževanje kot temelj za uspešno delo z gluhiimi uporabniki. Izobraževanje za posebne potrebe gluhiih ter učenje osnovnih komunikacijskih tehnik je zelo pomembno ter zahteva resno pozornost.
3. Ko izbiramo osebje, ki bo omogočilo delovanje storitev za gluhe, bi morali izbrati takšne strokovnjake, ki bodo sprejemljivi tudi za skupnost gluhiih uporabnikov.
4. Šole bibliotekarstva bi morale izobraževati študente bibliotekarstva tudi za delo z gluho populacijo.
5. Vsako nacionalno knjižnično združenje bi moralo znotraj svojih struktur oblikovati skupino, ki bi poskrbela za delovanje servisov za gluho populacijo.
6. Nacionalne in/ali regionalne knjižnice bi morale ustanoviti službo ali oddelek, ki bi bil odgovoren za oskrbo, pomoč ali konzultacijo pri storitvah za gluhe in to za vse knjižnice brez geografskih omejitev.

Komunikacija z gluhiimi uporabniki je zelo pomembna pri nujenju knjižničnih in informacijskih uslug, zato bi knjižnice morale omogočiti tolmače znakovnega jezika za vse knjižnične sponzorirane programe.

Pri oblikovanju knjižničnih zbirk za gluhe uporabnike bi se knjižnice morale zavedati, da ima marsikateri gluhi uporabnik težave z branjem. Zato bi morale zbirati in nuditi dostop do posebnih, bralno manj zahtevnih kolekcij, ki bi zadovoljile bralni interes gluhiih. Obenem bi morale zbirati, podpirati in nuditi informacije o vseh izobraževalnih možnostih, agencijah in programih, namenjenih izobraževanju gluhiih oseb.

Day opozarja, da bi bilo potrebno vse storitve in programe za gluhe opremiti z ustreznim znakom (jih dizajnirati). Glavni poudarek pri programu marketinga vidi v odgovornosti knjižnic, da intenzivno opogumljajo gluhe osebe za uporabo njihovih storitev. Zdi se mi, da so Dayeva navodila dobra podlaga za formiranje informacijskih servisov za potrebe gluhiih in naglušnih uporabnikov v naših splošnoizobraževalnih knjižnicah.

6 Rezultati ankete

Strokovna literatura večkrat obravnava položaj gluhiih v primerjavi s položajem slepih ter pogosto ugotavlja, da gre pri izgubi ali poškodovanju sluha za nevidni

in toliko težji hendikep. Slepí ne vidijo ter ne morejo vzpostaviti odnosa do sveta predmetov, gluhi pa ne morejo vzpostaviti odnosa do oseb (ljudi). Zaradi nevzpostavljene komunikacije gluhi ne morejo enakovredno izmenjavati številnih informacij z drugimi udeleženci pri komuniciranju, ne morejo pa tudi posredovati in zagovarjati svojih mnenj in stališč.

V želji, da bi ugotovila, kakšne so potrebe naših potencialnih gluhih in naglušnih uporabnikov glede na storitve slovenskih splošnoizobraževalnih knjižnic ter kakšne storitve in opremo bi želeli v knjižnicah dobiti oziroma uporabljati, sem se odločila, da o tem povprašam člane enajstih regionalnih društev gluhih in naglušnih Slovenije (v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju, Velenju, Murski Soboti, Dravogradu, Novi Gorici, Kopru, Novem mestu in Krškem).

V sodelovanju z Zvezo društev gluhih in naglušnih Slovenije ter ob sugestijah Čeda Škondriča, diplomiranega sociologa, vodje resorja za izobraževanje, kulturo in starše gluhih otrok pri Zvezi, sem poslala 110 anketnih vprašanj članom enajstih regijskih društev, od katerih sem nazaj dobila 68 izpolnjenih vprašalnikov ali 61,8 % poslanih.

Izpolnilo jih je 36 ali 53% anketiranih pripadnikov moškega spola in 32 ali 47% anketiranih pripadnic ženskega spola*.

Vprašani so bili vseh starosti; največ je bilo odraslih oseb od 21. leta starosti dalje, in sicer 66 oseb ali 97%, samo 2 ali 3 % od vseh povprašanih sta bila mlajša od 20 let.

Glede na izobrazbo je 14 vprašanih ali 20% imelo osnovno šolo, 50 anketiranih ali 74% je imelo srednjo šolo. Pri srednji šoli gre verjetno v večji meri za poklicno šolo, saj gluhi in naglušni nimajo svoje štiriletne šole, razen če niso integrirani v redne programe drugih rednih srednjih šol. V Zavodu za usposabljanje slušno in govorno motenih v Ljubljani so v šolskem letu 1992/93 izvajali triletné programe, časovno prilagojene na štiri leta za razne poklice (stavec, reprograf, tiskar, knjigovez, strugar, frezalec, brusilec, orodjar, konstrukcijski ključavničar, varilec, klepar, šivilja, krojač, mizar) ter programe dvoletnih poklicnih šol za poklice (pomožni tekstilec, obdelovalec lesa, obdelovalec kovin)⁹. Višjo ali visoko šolo sta imela 2 povprašana ali 3 %. Na vprašanja o izobrazbi nista odgovorila 2 ali 3% anketiranih.

Zanimalo me je vprašanje, koliko gluhih in naglušnih v svojem kraju zazna delovanje splošnoizobraževalne knjižnice. Na vprašanje, če vedo, ali v njihovem kraju deluje splošnoizobraževalna knjižnica, je z da odgovorilo 48 ali 70% anketiranih.

* Odstotki so izračunani na število vrnjenih izpolnjenih vprašalnikov (68), ki služi kot osnova za 100%.

Z ne je odgovorilo 18 ali 26% anketiranih, 2 anketiranca ali 4% nista odgovorila.

Iz odgovorov lahko sklepamo, da gluhi in naglušni uporabniki opazijo delovanje splošnoizobraževalne knjižnice v lastnem okolju.

Na vprašanje, kako pogosto obiskujejo splošnoizobraževalno knjižnico, jih je 21 ali 31% odgovorilo, da jo obišče enkrat ali večkrat mesečno. Enkrat letno obišče knjižnico 12 anketiranih ali 17%. Knjižnico ne obišče 33 anketiranih ali 49% gluhih in naglušnih oseb.

Na vprašanji nista odgovorili dve osebi oz. 3% anketiranih.

Mislim, da nas mora zaskrbeti podatek, ki je razviden iz ankete, da namreč 49% gluhih in naglušnih ne uporablja splošnoizobraževalne knjižnice v lastnem okolju, čeprav jih 71% ve, da knjižnica v njihovem kraju deluje. Če bi tem 49% gluhih in naglušnih prišteli še 17% tistih, ki knjižnico obišče le enkrat letno, je ta odstotek še bistveno višji in znaša 66%. Pogostih obiskovalcev splošnoizobraževalnih knjižnic je iz vrst gluhih in naglušnih le 31% populacije.

Na vprašanje, če mislijo, da je potrebno, da bi njihova splošnoizobraževalna knjižnica organizirala kotiček ali oddelek namenjen zadovoljevanju potreb gluhih in naglušnih uporabnikov, jih je 46 ali 68% odgovorilo, da bilo bi to potrebno, 19 anketiranih ali 28% je menilo, da to ne bi bilo potrebno. 3 anketiranci ali 4% niso odgovorili na postavljeno vprašanje.

Mislim, da je populacija gluhih in naglušnih jasno artikulirala svoj interes po kotičku ali oddelku, ki bi zadovoljeval njihove posebne potrebe, ter da bi jim kazalo resno prisluhniti, saj vsaka uspešna knjižnica želi vključiti med svoje redne uporabnike čimveč potencialnih uporabnikov.

Ker je verjetno največja težava pri vzpostavitvi komunikacije med knjižničnim osebjem in gluhi in naglušni uporabniki, me je zanimalo, kako gluhi in naglušni vidijo in ocenjujejo ta proces in ali menijo, da je potrebno, da bi knjižničar, ki bi jim nudil knjižnično informacijske storitve, obvladal tudi osnovne znakovnega jezika.

Z da je odgovorilo 48 ali 70% vprašanih, z ne je odgovorilo 19 ali 28% vprašanih.

Ni odgovoril 1 ali 2% gluhih in naglušnih uporabnikov.

Menim, da je jasno izražena potreba, da bi v tem smislu usposobili osebje knjižnice (zlasti tistega bibliotekarja, ki bi delal z gluhi in naglušni uporabniki).

Tečaje znakovnega jezika poučujejo za Zvezi društev gluhih in naglušnih v Ljubljani, na Zavodu za usposabljanje slušno in govorno motenih v Ljubljani ter na sedežih regijskih društev. V literaturi sem zasledila¹⁰, da se tečajev znakovnega jezika udeležujejo starši gluhih otrok, rejnice, študentje raznih usmeritev in tudi drugi, ki še niso povezani z gluhoto in gluhi. Verjetno bomo tudi v naši stroki morali razviti posluh za znakovni jezik.

Zanimalo me je, če bi gluhi in naglušni uporabniki splošnoizobraževalnih knjižnic poleg bibliotekarja, ki bi poznal osnove znakovnega jezika, potrebovali tudi pomoč tolmača za znakovni jezik. Da bi potrebovali tolmačevo pomoč, se je odločilo 36 ali 53% anketiranih gluhih in naglušnih oseb. Da ne bi potrebovalo tolmačeve pomoči, se je odločilo 28 ali 41% anketiranih gluhih in naglušnih oseb. Na to vprašanje niso odgovorili 4 ali 6 % vprašanih gluhih in naglušnih oseb.

Združenje tolmačev znakovnega jezika deluje pri Zvezi društev gluhih in naglušnih Slovenije. Cilj združenja tolmačev je premagovanje komunikacijskih ovir in vzpostavitev mostu med sliščo večino in gluho manjšino. Naloge združenja tolmačev so: da organizira tečaje znakovnega jezika in šolo za tolmače znakovnega jezika, da opravlja tolmačenja ter da razvija znakovni jezik, njegovo standardizacijo in normiranje, da si prizadeva za ureditev zakonodaje in osveščanje javnosti o priznanju slovenskega znakovnega jezika in pravici gluhih do tolmača.

Našim gluhih in naglušnim uporabnikom sem tudi zastavila vprašanje glede knjižnega in neknjižnega gradiva, ki bi ga radi imeli v svojem kotičku ali odelku.

Logično je, da se je 50 anketiranih ali 74% odločilo za AV gradiva (podnaslovljene filme in TV oddaje na videokasetah, CD-ROMe, opremljene z znakovnim jezikom), 17% uporabnikov bi rado imelo knjige za otroke, leposlovne knjige (proza, dramatika, poezija), poljudne in strokovne knjige ter priročniško literaturo (slovarji, enciklopedije, priročniki), 9% jih ni odgovorilo na zastavljeno vprašanje.

Knjižnične zbirke, ki bi tvorile osnovo knjižnega fonda za gluhe in naglušne uporabnike, bi morale vsebovati vse publikacije, ki na kakršenkoli način obravnavajo gluhoto, naglušnost, rehabilitacijo, izobraževanje gluhih in naglušnih oseb, vse zbornike posvetovanj gluhih in naglušnih ter tudi kompletno edicijo zbirke Deklica s školjko, ki jo izdaja Zveza gluhih in naglušnih ter založba Dan, v kateri je tudi izšla prva leposlovna knjiga, Grimmova pravljica Žabji kralj, ki je opremljena z znakovnim jezikom.

Gluhi in naglušni uporabniki so pri predlogih za delo z gluhih in naglušnimi uporabniki izrazili tudi nekaj svojih predlogov, ki se nanašajo na gradiva.

Predlagali so, naj bi knjižnice za njihove potrebe imele nekaj knjig pisanih v enostavnem jeziku, pravijo da naj bi to bila literatura s čim manj tujih besed itd.

Zanimalo me je tudi, ali bi knjižnice morale poskrbeti za informiranost svojih gluhih in naglušnih uporabnikov. V ta namen naj bi ponujale v uporabo različne video kasete, video novice, kasete s posnetimi oddajami za gluhe in naglušne Prisluhni mo tišini, možnost uporabe teleteksta. Na zastavljeno vprašanje je pritrdilno odgovorilo 55 ali 81% anketiranih, negativno pa je 8 ali 12% uporabnikov. Ni odgovorilo 5 ali 7% anketiranih.

Odgovori so v neposredni povezavi z načinom komunikacije pri gluhih in naglušnih osebah, poudarek je na vizualnem dojetanju sveta in informacij.

Te potrebe pa so gotovo tudi sad dela Zveze društev gluhih in naglušnih, ki je izredno uspešna pri izvajanju informativne dejavnosti za svoje člane, saj letno pripravi dvajset TV oddaj za gluhe in naglušne, ki so opremljene s podnapisi in tolmačem. Skupaj s TV Slovenijo tudi sodeluje pri podnaslavljanju informativnih oddaj, v lastnem studiu pa realizira samostojne video projekte, npr. video časopis, snemanje in izdelavo video kaset, presnemavanje in montažo različnih video prispevkov ter prispevkov za nacionalno TV. Društva gluhih in naglušnih tudi redno informirajo svoje člane na stalni strani teleteksta.

Mislim, da bi bila Zveza gluhih in naglušnih pripravljena sodelovati s slovenskimi knjižnicami ter jim omogočiti presnemavanje video kaset iz njihovega studia.

Vprašanje, ki smo ga naslovili našim gluhim in naglušnim uporabnikom, se je nanašalo na osnovne tehnične pripomočke, ki naj bi se nahajali v kotičku ali oddelku za gluhe in naglušne v splošnoizobraževalni knjižnici, in sicer na računalnik (z možnostjo dostopa do interneta in teleteksta), fax, video ter na ojačevalac s krožno zanko.

Večina anketirancev 45 ali 66% bi rada imela v knjižnici fax. Prednost telefaksnih naprav je v njihovi združljivosti, slabost pa je v počasnosti in v nezmožnosti dvosmerne komunikacije. 40 anketirancev ali 59% je menilo, da bi morala knjižnica za njihove potrebe imeti računalnik z možnostjo dostopa do interneta. Računalnik močno poveča možnost komunikacije med gluhih in naglušnih, saj s pomočjo WWW, e-maila, hiperteksta in multimedije ter video konferenc močno poveča posredovanje in izmenjavo številnih podatkov, informacij in podatkovnih baz.

V zadnjem času nastaja nov sistem, ki ga imenujejo vizualizator zvoka.¹¹ Z njegovo pomočjo bo tudi oseba s slušno motnjo lahko dobila informacijo, ki bo predstavljena v obliki slike na način, ki smo ga vajeni iz stripov. Razlika je

v tem, da se besedilo v oblaku dinamično ponavlja in izginja, podobno kot podnapisi na televiziji.

Video bi želelo 32 ali 47 % uporabnikov, ojačevalec s krožno zanko 21 ali 31 % uporabnikov. Ojačevalec s krožno zanko so razvili za manjše konferenčne prostore. Gre za povezave z avdio virom, ki poteka preko SCART kabla pri TV/HiFi napravah oz. preko mikrofona ali direktnega kabla v vtičnico za slušalke. Na zastavljeno vprašanje ni odgovorilo 7 ali 10 % gluhih in naglušnih uporabnikov.

V vprašanju, katere dodatne tehnične pripomočke bi morala splošnoizobraževalna knjižnica imeti, da bi zadovoljila potrebe svojih gluhih in naglušnih uporabnikov, so bili navedeni: pretvornik akustičnih signalov pri telefonu, ojačevalec zvoka za telefon in elektronsko TV zanko.

Pretvornik akustičnih signalov pri telefonu bi potrebovalo 30 ali 44 %, ojačevalec zvoka za telefon pa 30 ali 44 % anketiranih gluhih in naglušnih oseb. Gre za pripomoček pri telefoniranju, ki do desetkrat ojača zvok, namenjen pa je osebam z zaušesnim aparatom. Telefonski aparat z ojačevalnikom lahko povsem normalno uporabljajo tudi osebe brez slušnega aparata. Elektronsko TV zanko si želi 36 ali 52 % anketiranih gluhih in naglušnih oseb.

Pri elektronski TV zanki gre za pripomoček osebam z zaušesnim slušnim aparatom za boljši tonski sprejem za individualno regulacijo glasnosti pri sprejemanju TV programa. Na vprašanje ni odgovorilo 7 ali 10 % anketiranih.

Pri vprašanju, ali bi gluhi in naglušni potrebovali organizirano prireditveno dejavnost v knjižnici za realizacijo svojih potreb, se je 38 ali 56 % anketiranih odločilo, da bi potrebovali tovrstno dejavnost v knjižnici, 21 anketiranih ali 31 % je na postavljeno vprašanje odgovorilo negativno, 9 ali 13 % vprašanih pa ni odgovorilo na zastavljeno vprašanje.

Mislím, da bi v nadaljnji dejavnosti za gluhe in naglušne uporabnike lahko razmislili tudi o možnosti realizacije prireditvenih potreb za gluhe in naglušne uporabnike.

7 Sklepne misli

Naše sklepne misli so kot na dlani. Treba bo poskrbeti za nastanek in delovanje novih informacijskih storitev za gluhe in naglušne uporabnike v naših splošnoizobraževalnih knjižnicah. Njihov interes je že artikuliran. Želijo si svojega koticčka ali oddelka. Želijo si uspešne komunikacije z bibliotekarjem,

ki bo skrbel za realizacijo njihovih posebnih potreb. Želijo si, da bi se naučili njihovega materinega znakovnega jezika in da bi ne čutili barier in težav pri komunikaciji s slišječimi v polnočutnem okolju. Želijo si, da bi jih upoštevali, da jih ne bi zaničevali in da ne bi stalno kontrolirali referenčnih procesov, kot to počnemo z vsemi uporabniki.

Eden od predlogov za naše delo z gluhi in naglušnimi uporabniki, ki prihaja z njihove strani, govori o tem, da naj bi vsaj v nekaterih večjih knjižnicah uvedli kotichek za gluhe in naglušne uporabnike in s tem močno približali zanimanje za branje tudi njim – seveda s tehničnimi in ostalimi pripomočki, ki bi olajšali komunikacijo in možnost izbire pri posredovanju gradiv in najrazličnejših informacij.

Gluhi in naglušni imajo pravico do znanja, do izobraževanja, do razvijanja svojih bralnih sposobnosti, do razvijanja funkcionalne pismenosti, do rasti ustvarjalnih potencialov, do razvoja in podpore svojih posebnih potreb.

Da jim prisluhnemo, nas poleg naše knjižničarske zakonodaje zavezujejo 53. člen naše Ustave, Splošna deklaracija človekovih pravic, Deklaracija OZN o pravicah invalidov, Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov, ki jih je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov, in kot peto pravilo navajajo "dostopnost" in pravijo: "S posebnimi komunikacijskimi ovirami pa se srečujejo slepi in gluhi, ki potrebujejo posebne oblike sporočanja in obveščanja. Naloga države po teh pravilih je, da prizna in spoštuje pomembnost dostopnosti za vse vrste invalidov ter s posebnimi zakoni in ukrepi zagotovi dostop do fizičnega okolja, informacij in komunikacij".¹² V desetem pravilu že omenjenega vira pa deklaracija navaja tudi kulturo ter "da je država dolžna invalidom zagotavljati možnosti, da se udeležujejo na področju kulture kot ustvarjalci in kot uporabniki kulturnih dobrin".¹³ Veliko je še mednarodnih konvencij in pogodb, ki tudi knjižničarstvo tako ali drugače zavezujejo.

Najbolj nas pa zavezuje naša odločenost, da našemu poklicu spet vdihnemo dostojanstvo in etično zavezanost pri realizaciji demokratičnih in človeških vrednot.

Literatura

1. Novljan, S. "Še zmeraj knjižnice, čeprav drugačne oz. boljše". *Knjižničarske novice*, 7(1997)3 : 3.
2. "Manifest o splošnih knjižnicah". *Knjižničarske novice*. Priloga 5(1995) 3 : 1.

3. Redžepović, A. *Odrasli gluhi in naglušni v Sloveniji*. Ljubljana: Dan, 1995 : 23.
4. Juras, Z. "Totalna komunikacija gluhih in naglušnih oseb". V: *Zbornik jugoslovanskega posveta z mednarodno udeležbo o problematiki totalne komunikacije in organizacije gluhih in naglušnih danes in jutri*. Ljubljana: Zveza društev slušno prizadetih Slovenije, 1989 : 9 -12.
5. Podboršek, Lj. "Oblike uvajanja znakovnega jezika v ZUSGM Ljubljana". V: M. Mihelčič, D. Kuhar, A. Trtnik Herlec (Ur.), *Pravica gluhih do znanja : zbornik prispevkov z mednarodnega posvetovanja, 3. – 5. oktober 1996, Brdo pri Kranju, Slovenija*. Ljubljana: Zavod za gluhe in naglušne, 1997 : 207.
6. Griljc, M. "Srečanje in delo z drugačnimi uporabniki". *Knjižnica*, 40(1996)3-4 : 176.
7. Day, J. "Guidelines for Library Services to Deaf People". *IFLA Journal*, 18(1991)1 : 31-36.
8. Uranker, A. "Poklicno izobraževanje slušno prizadetih v zavodu". V: M. Kavčič (Ur.), *O položaju gluhih in naglušnih v Sloveniji : zbornik prispevkov s konference v Portorožu*. Ljubljana: PZI-Dan: Zveza gluhih in naglušnih Slovenije, 1993 : 77-78.
9. Podboršek, Lj. "Oblike uvajanja znakovnega jezika v ZUSGM Ljubljana". V: M. Mihelčič, D. Kuhar, A. Trtnik Herlec (Ur.), *Pravica gluhih do znanja : zbornik prispevkov z mednarodnega posvetovanja, 3. – 5. oktober 1996, Brdo pri Kranju, Slovenija*. Ljubljana: Zavod za gluhe in naglušne, 1997 : 207.
10. Debevc, M., M. Cepec. "Svetovni splet kot informacijski in komunikacijski medij za osebe s slušnimi motnjami". V: M. Mihelčič, D. Kuhar, A. Trtnik Herlec (Ur.), *Pravica gluhih do znanja : zbornik prispevkov z mednarodnega posvetovanja, 3. – 5. oktober 1996, Brdo pri Kranju, Slovenija*. Ljubljana: Zavod za gluhe in naglušne, 1997 : 144.
11. *To smo mi : nacionalne invalidske organizacije povezane v Svet invalidskih organizacij Slovenije*. Pogačnik, B. (Ur.). Ljubljana: Svet invalidskih organizacij Slovenije, 1998 : 7-8.
12. *To smo mi : nacionalne invalidske organizacije povezane v Svet invalidskih organizacij Slovenije*. Pogačnik, B. (Ur.). Ljubljana: Svet invalidskih organizacij Slovenije, 1998 : 8.